

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра практичної та клінічної психології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Роль соціуму у формуванні особистості підлітка»**
«The role of society in the formation of the personality of a teenager»

Виконала: студентка заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія

Петлицька Наталя Володимирівна

Керівник: канд.психолог. наук, доц. Юнг Н.В.

Рецензент: канд.психолог.наук,доц.Цибух Л.М.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№__ від _____ 2020 р.

Завідувач кафедри _____ Псядло Е.М.

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № ____

протокол № __ від _____.12.2020 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК _____ Псядло Е.М

(підпис)

Одеса – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ.....	6
1.1. Сучасні підходи до дослідження особистості підлітка.....	6
1.2. Специфічні психологічні особливості підліткового віку.....	21
1.3. Особливості спілкування з підлітками, які мають акцентуації характеру.....	31
Висновки до I розділу.....	38
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ.....	39
2.1. Особливості проведення попередньої бесіди з підлітком.....	39
2.2. Методика дослідження особистості підлітка.....	42
2.3. Методика виявлення ціннісних орієнтацій.....	46
Висновки до II розділу.....	50
РОЗДІЛ III. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ....	51
3.1 Організація і етапи емпіричного дослідження.....	51
3.2 Діагностика системи цінностей при побудові життєвої перспективи у юнацькому віці.....	54
3.3 Діагностика за типами акцентуацій характеру в підлітковому віці...	66
Висновки до III розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	73

ВСТУП

Проблема пізнання психологічних особливостей юнацького віку пов'язаних з життєвим самовизначенням і побудовою життєвих перспектив являється досить актуальною для теорії і практики сучасної психології.

За останні десятиліття в зв'язку зі змінами умов життя особливу гостроти набувають проблеми дорослішання молоді, які пов'язані з побудовою юнаками і дівчатами своєї життєвої перспективи, співвідношеннями бажаного і суб'єктивно оцінюваного можливого. У психології під життєвою перспективою розуміють цілісну картину майбутнього у складному, суперечливому взаємозв'язку програмуючих і очікуваних подій, від яких, на думку індивіда, залежить його соціальна цінність і сенс життя.

Змістовну сторону життєвої перспективи становить система ціннісних орієнтацій. Висловлюючи особистісну значимість тих чи інших сфер життя і розкриваючи мотиваційно-потребну сферу особистості, ціннісні орієнтації визначають основні мотиви устремління і поведінки індивіда, впливаючи на всі сфери його життєдіяльності.

Побудова в юності своєї життєвої перспективи безпосередньо пов'язано з уявленнями індивіду про доступність тих чи інших цінностей у майбутньому (І. В. Дубровіна, 1980; Г. Є. Залеський, 1994; І. С. Кон. 1982 ; І. Ю. Кулагіна, 1997 і ін.)

Як відзначають у своїх дослідженнях Є.А. Мухаматуліна і С.М. Образлива, якщо оцінка індивідом важливості тієї чи іншої сфери життя не збігається з його уявою про доступність цієї сфери для себе, то можна говорити про наявність у нього психологічних проблем у цій галузі, причому ці проблеми можуть бути двоякими:

- у разі, якщо будь-яка життєва сфера має для індивіда більшу цінність, але при цьому він оцінює її як неприпустиму для себе, то можна говорити про наявність внутрішнього психологічного конфлікту: «Я вважаю, що це для мене дуже важливо, життєво необхідно, але при цьому я не можу володіти цим»;

- у разі якщо будь-яка сфера оцінюється індивідом, як дуже доступна, але при цьому зовсім незначна, то має сенс говорити про наявність внутрішнього психологічного вакууму: «Я можу досягти цього в будь-який момент, як тільки побажаю, мені нічого не варто володіти цим, але мені з цим абсолютно не потрібно поспішати».

На думку цих авторів, і в першому, і в іншому випадку у індивіда виникають деякі труднощі зі соціальної адаптації: у першому випадку у нього формується надцінність якоїсь однієї життєвої сфери, власні можливості в досягненні успіхів у цій сфері представляються їм незначними, відповідно, може падати самооцінка і самоповага, а в другому - навпаки, якась життєва сфера зовсім «випадає» з його системи цінностей, нівелюється і перестає грати хоча б, якусь роль у побудові ним життєвих перспектив і планів.

Очевидно, що чим менше буде ступінь розходження між доступним і бажаним для юнаків і дівчат, тим більше їм буде характерна внутрішня гармонія і відповідно, ступінь соціальної адаптивності.

Таким чином, своєчасне виявлення і вивчення актуальних і болючих для юнаків і дівчат сфер життєдіяльності допоможуть надати їм психологічну допомогу, виробити конкретні програми профілактики та корекції щодо підвищення ступеня соціальної адаптивності.

Приступаючи до дослідження, ми поставили перед собою наступну мету: вивчити відповідності бажаних і доступних цінностей при оцінці життєвих перспектив студентами коледжу економіки та соціальної роботи ОНУ ім.І.І.Мечникова.

Для досягнення даної мети були визначені такі завдання дослідження:

1. На основі теоретико-методологічних робіт визначити сучасні підходи до вивчення особистості підлітка.

2. Провести кількісний та якісний аналіз, картини ранжирування цінностей, яку демонструють студенти.

3. Провести дослідження психологічних особливостей формування ціннісних орієнтацій та життєвої перспективи у юнацькому віці.

Об'єкт дослідження: особистість підлітка.

Предмет дослідження: психологічні особливості формування особистості підлітка в соціумі.

Методи дослідження: У роботі використовувалася система методів і процедур отримання даних, які включають: теоретичний аналіз літератури з досліджуваної проблематики, методи спостереження, бесіди, тестування, аналіз продуктів діяльності.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3-х глав, висновків, 3-х таблиць, списку літератури, який налічує 70 найменувань.

ВИСНОВКИ

Все вищевикладене дає нам підставу для таких висновків:

1. Наявність провідних соціально-значущих цінностей, побудова життєвих перспектив є невід'ємною умовою саморозвитку людини як особистості, показником повноти та соціальної значущості її індивідуального життя.

2. В роботі розглянуто досвід спостереження науковців за підлітками в контексті вікової психології, мета та кризи підліткового віку, оцінка та ризику девіантної поведінки. Розглянуті притаманні цьому віку певні психологічні особливості, моделі поведінки, специфічно-підліткові поведінкові реакції на впливи оточуючого середовища. Наведені прояви вікових особливостей. Наведені різні типи акцентуацій характеру, що проявляються в підлітковому віці, особливості прояву цих типів, мета та потреби підлітків різних типів акцентуацій, вибіркова чутливість, щодо різних психогенних впливів.

3. Створено програму проведення емпіричного дослідження. Визначено репрезентативна вибірка випробовуваних, відібрані конкретні психологічні методики, спрямовані на діагностику досліджуваних показників, а також відібрані математико-статистичні процедури обробки діагностичних даних. Проведено аналіз отриманих емпіричних даних, сформульовані приватні і загальні висновки за результатами дослідження, основні положення результатів емпіричного дослідження увійшли до психолого-педагогічної рекомендації щодо формування просоціальних ціннісних орієнтацій у юнацькому віці.

4. Використані в дослідженні психодіагностичні методики згруповані таким чином:

а) за методами дослідження: спостереження, опитування, бесіда, вивчення

продуктів діяльності, діагностичний метод;

б) по предмету психодіагноза - методики, спрямовані на діагностику показників ціннісних орієнтацій і акцентуацій характеру);

5. У розроблений інструментально-діагностичний комплекс увійшли методики: опитувальник вивчення ціннісних орієнтацій, автор Є.Б. Фанталової; патохарактерологіческіе патохарактерологіческіе діагностичний опитувальник (ПДО), автор А.Є. Лічко.

6. Проблемними зонами в адаптації сучасної молоді є:

а) не сформованість цінностей таких як: активна, діяльна життя і пізнання. Недооцінювання важливості молоддю цих життєвих сфер призводить до того, що студенти не хочуть чути і не чують дорослих, не бажають брати на себе відповідальність, не хочуть розвивати ці цінності у себе;

б) виражене перевищення суб'єктивної важливості сфер перед їх доступністю - такі як: щасливе сімейне життя, здоров'я, любов. Все це призводить до появи внутрішніх конфліктів в цих областях, що в свою чергу формує страхи, збільшує тривожність і знижує самооцінку особистості.

7. Ведучими орієнтаційними цінностями сучасної молоді є: щасливе сімейне життя, любов, свобода як незалежність у вчинках і діях, наявність хороших і вірних друзів, впевненість в собі, творчість. Одночасно ними відкидаються такі найважливіші соціально-значущі цінності як: активна діяльне життя, краса природи і мистецтва, матеріально-забезпечене життя, пізнання, цікава робота, здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдюкова Н.В. Психологічні особливості соціалізації сучасного підлітка: Автореф. дис. канд. психол. наук, К., 2000. – 16 с.
2. Адлер А. Наука жить. – Киев: Port–Royal, 1997. – 285 с.
3. Анненков В.П. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово-економічного коледжу: Автореф. дис. канд. пед наук, К., 2006. – 24 с.
4. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2 – х т. – М.: Педагогика, 1980.-Т.1. -230 с.; -Т.2.. -287 с.
5. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. – СПб.: Питер, 2001. – 688 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).
6. Архиреева Т.В. Методика измерения родительских установок и реакций // Вопросы психологии. - 2002, № 5. – С.144 – 153.
7. Афанасьев С.А. Психофизиологические предпосылки преступных склонностей подростков //Закон і підліток. Матеріали обласної науково-практичної конференції. М. Донецьк, 2000. С. 87-92.
8. Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти.-Рівно: ”Ліста-М”: 2003.- 128с.
9. Балл Г.О. Актуальні проблеми психологічної епістемології у світлі наукової спадщини Г.С.Костюка./ Матеріали VI Костюківських читань „Психологія у ХХІ столітті: перспективи розвитку”.- К.: - Міленіум, 2003.- С.12-17.
10. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2005. – 431 с.
11. Битенский В.С., Херсонський Б.Г., Дворняк С.В., Глушков В.А. Наркомании у подростков. К., “Здоровья”, 1989., 215 с.
12. Бойко В.В Трудные характеры подростков: развитие, выявление, помощь. – СПб.: «Союз», 2002. - 160 с.
13. Бойко І.І. Соціально-психологічна адаптація підлітка до нових

умов навчання: Автореф. дис. ...канд. психол. наук, К., 2002. – 20 с.

14. Бурлачук Л.Ф., Михайлова Н.Б. К психологической теории ситуации // Психологический журнал. - 2002. - Т. 23. - № 1. - С.5 – 17.

15. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика. – СПб.: Питер, 2012. – 352 с.: ил. – (Серия «Учебник нового века»).

16. Бутузова Л.П. Психологічні особливості особистісних ставлень підлітків до небезпеки ураження ВІЛ статевим шляхом: Автореф. дис. .канд. психол. наук, Одеса, 2004. – 20 с.

17. Васина Е.А. Ценностные ориентации в юношеском возрасте: Автореф. дис. канд. психол. наук, Л., 2000. – 18 с.

18. Выготский Л.С. Психология. М.: ЭКСМО Пресс, 2000. – 1008 с.

19. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В.Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.

20. Гаврилова Т.А. Страх смерти в подростковом и юношеском возрасте // Вопросы психологии. – 2004. - № 6. –С.63–71.

21. Гудімова А.Х. Специфіка впливу соціальних мереж на психологічне благополуччя підлітків / А. Х. Гудімова // Науковий журнал «Габітус». - 2020. - № 12.

22. Гарбузов В.И. Воспитание ребенка. – СПб.: Дельта, М.: ООО «Изд-во АСТ», 2007. – 432 с.

23. Грановская Р.М., Никольская И.М. Защита личности: психологические механизмы. – СПб.: Знание, 2005. – 352 с.

24. Дворщенко В.П. Тест личностных акцентуаций (Модифицированный вариант методики ПДО). – СПб: Речь, 2002 – 111с.

25. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 320 с.: ил. – (Серия «Учебник нового века»).

26. Егорова М.С. Развитие как предмет психогенетики: роль генотипа и среды в возрастных изменениях структуры психологических признаков. Дисс. докт. психол. наук. - М., 2000. - 320 с.

27. Кон И.С. Психология ранней юности. – М.: Просвещение, 1989.

28. Кон И.С., Фельдшейн Д.И. Отрочество как этап жизни и

некоторые психолого–педагогические характеристики подросткового возраста. // В мире подростка / Под ред. А.А.Бодалева. - М.: Медицина. -1980. –С. 16 – 28.

29. Кондратьев М.Ю. Типологические особенности психосоциального развития подростков // Вопросы психологии. - 1996. - № 3. – с. 69 – 79.

30. Кордунова Н.О. Психологічні особливості становлення духовних цінностей старшокласників у процесі спілкування: Автореф. дис. ...канд. психол. наук, К.,2000. – 20 с.

31. Кошлань І.Г. Психологічні особливості емоційності підлітків та стилі сімейного виховання: Автореф. дис. канд. психол. наук, Одеса,2005. – 20 с.

32. Козубовська І.В. Рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх (психолого-педагогічний аспект): Автореф. дис. ...доктора. пед. наук, К.,2006. – 48 с.

33. Кривцова С.В. Я и мой характер: кто кого? Проблемы отношения подростка с собственным характером // Подросток на перекрестке эпох / Под ред. С.В. Кривцовой. -М.: Генезис,1997. – С152 - 172.

34. Кудімова В.П. Бездоглядність та бродяжництво як фактор жорстокого поводження з дітьми //Феномен жорстокого поводження з дітьми: стан, проблеми, шляхи розв'язання. Матеріали науково-практичної конференції . Одеса, 2004 р. Одеська облдержадміністрація. С. 58-63.

35. Лановенко Ю. Типологія адаптаційного подолання кризи підліткового віку // Соціальна психологія. – 2004. - № 6. - С. 137 – 145.

36. Леонгард К. Акцентуированные личности. / Пер. с нем. - Киев: Вища школа, 1981. -392 с.

37. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание, Личность. – М.: Педагогика, 1989. –304 с.

38. Лисовская Н.Б. Становление ценностных ориентаций в разных условиях развития (на примере подростков): Автореф. дис. канд. психол. наук, М., 1999. – 18 с.

39. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Ленинград, 1983. – 256 с.
40. Личко А.Е. Типы акцентуаций характера и психопатий у подростков. М.: „ЭКСМО-Пресс”, 1999. – 416 с.
41. Лисеенко Е.В. Динамика ценностных ориентаций личности в постсоветской Украине /Наука і освіта. Спецвипуск Психологія особистості: досвід минулого – погляд у майбутнє. №6-7, 2004. С. 153-155.
42. Немов Р.С. Психология. В 3 кн.- 4-е изд. – М.: ВЛАДОС, 2000. – Кн. 1: Общие основы психологии. – 688 с.
43. Никандров В.В. Неэмпирические методы психологи.- СПб.: Речь, 2003. – 53 с.
44. Паршикова О.В. Природа межиндивидуальной изменчивости психологических характеристик в юношеском возрасте: Автореф. дисс. ... канд. наук. – М., 2004. - 25 с.
45. Подмазин С.И., Сибиль Е.И. Как помочь подростку с трудным характером. – К.: НПЦ Перспектива, 1996. – 160 с.
46. Пономаренко І.Л. Розвиток рефлексивності у підлітків з відхиленою поведінкою: Автореф. дис..канд. психол. наук, Одеса, 2003. – 16 с.
47. Поливанова К.Н. Психологическое содержание подросткового возраста // Вопросы психологии. - 1996, № 1. – С.20 - 34.
48. Погребная Е.Д. Система ценностных ориентаций при построении жизненной перспективы в юношеском возрасте /Наука і освіта. Спецвипуск Психологія особистості: досвід минулого – погляд у майбутнє. №6-7, 2004. С.221-224.
49. Прашко О.В. Особливості розвитку соціальної компетенції у підлітків. – Ж: Наука практиці. №11 (18) 11/ 2013. С. 23-27
50. Психологическая диагностика: Учебное пособие / Под ред. К.М. Гуревича и Е.М. Борисовой. – М.: Изд-во УРАО, 1997. – 304 с.
51. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – СПб.: «Питер», 2000, - 656.

52. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология.- СПб.: «Питер»,1999.- 416 с.
53. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: Проблемы становления личности / Пер. с нем. – М.: Мир, 1994. – 320 с.
54. Рибалка В.В. Особистісні проблеми старших школярів та деякі технології їх розв'язання // Психологічна допомога сім'ї: Посібник / за ред. З.Г. Кісарчук. – К., 1998. – С. 97 – 119.
55. Русалов В.М.Теоретические проблемы построения специальной теории индивидуальности человека // Психологический журнал. - 1986.–Т.7. - № 4.- С. 23 – 35.
56. Санникова О.П., Василенко И.А. Диагностика эмоциональности на одном из этапов онтогенеза // Зб. наукових праць учасників П'ятих Костюківських читань «Психологія на перетині тисячоліть»– К.: Гнозис, 1999. –Том III. С.118 – 124.
57. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности профессионала. – Одесса, 1995. -334 с.
58. Санникова О.П. Психологический портрет кризисной личности // Вісник Харківського Університету. – 2000. - № 498. – Ч.1. Серія «Психологія». - С.115 -121.
59. Санникова О.П. Феноменология личности: Избранные психологические труды. Одесса: СМІЛ, 2003. – 256 с.
60. Степанов В.Г. Психология трудных школьников: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений.– М.: «Академия», 2001. – 336 с.
61. Соломин И.Л. Методика рисуночных метафор «Жизненный путь» /Методическое руководство. – СПб.: ГМНПП «ИМАТОН», 2002. – 64 с.
62. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе. М.:«Педагогика», 1989. – 208 с.
63. Формирование личности старшеклассника / Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Педагогика, 1989. – 168 с.
64. Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: Педагогика, 1987. –

184 с.

65. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений / Сост. М.Г. Ярошевский. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.

66. Херсонский Б.Г. Психологические последствия жестокого обращения с детьми //Феномен жорстокого поводження з дітьми: стан, проблеми, шляхи розв'язання. Матеріали науково-практичної конференції . Одеса, 2004 р. Одеська облдержадміністрація. С.20-25.

67. Чебыкин А.Я. Теория и методика эмоциональной регуляции учебной деятельности: Учебно–методическое пособие. – Одесса: Астропринт, 1999. – 158 с.

68. Чебыкин А.Я. Эмоциональная регуляция учебно–познавательной деятельности. – Одесса, 1992. -168 с.

69. Юнг Н.В. Психологія підлітків з відхиленнями поведінки: Навчальний посібник. –Одеса, ОНУ, 2009. -139 с.

70. Юнг Н.В., Ковальська Х.Л. Психологіні особливості впливу групи на особистість на прикладі студентських груп. «Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки». 2020 - №6 – С.151-156.